

luctuoso lectum; subjacentem dæmonis ut lutum figulo, et usque ad turpem personam necessitate perductum, ut in pueros et virgines transfiguratus dæmonum libidinem accenderet, quem prædicat Manichæus. Aut certe, si potest, neget conscientia vestra, teste vobis vero Deo aeterno, qui omnes judicaturus est, unum istorum vobis ipsis negate.

CAPUT XLVIII. — Si autem vera sunt quæ dicimus, tandem respicite, tandem videte, in qua estis morte constituti. Humiles estote, si optatis liberari, et nolite superbe et impie dicere, vos ipsos esse Deum omnipotentem. Hoc enim dicitis, cum animas vestras partes ejus esse asseveratis: non enim Deus in parte major, in parte minor est. Sed potius dicite vobis, Deus incommutabilis est, nos commutabiles sumus: Deus incorruptibilis est, nos cupiditatibus nostris corrumpimur: Deus incoquinabilis est, nos peccatis nostris coquinamur: Deus ipsa sapientia est, nos stulti ad sapientiam pervenire conamur: Deus ipsa aeterna et beata vita est, nos peccatis nostris miseri sumus, et optamus fieri beati: non ergo sumus pars substantiæ ejus. Si enim partes ejus estis, et hæc tanta patimini, restat ut et ipse jam ex parte hæc omnia patiatur, et amplius pati poterit, quod ejus contingit parti, nisi per vestram miseriam sibi provideret. Videte vos ergo quid estis: si partes ejus, Deus estis; si geniti ab illo estis, similiter Deus estis: quid tanta peccatorum corruptione turpamini? Si autem facti ab illo estis, hoc contemnit, et non jam eritis Manichæi.

CAPUT XLIX. — Manichæus enim duas dicit esse naturas, unam bonam et alteram malam: bonam quæ fecit mundum, malam de qua factus est mundus. Si autem vos Deus fecit, non invenit Manichæus unde vos Deus fecerit. Si enim de se ipso vos fecit, hoc estis quod ipse. Non ergo debuistis tanta peccatorum corruptione turpari, sicut jam dictum est. Si autem de alieno vos fecit, non ad illum pertinetis; quia si vos fecit quomodo mundum. Si autem nec de se ipso, nec de alieno vos fecit, sed tantum omnipotentia sua voluit, et facti estis; hoc dicite Manichæo, et renuntiate ejus errori. Sic decet enim Omnipotentem facere quæ voluerit, sicut Catholica dixit, *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt* (*Psal. xxxii, 9*). Dicite vobis, Non sumus partes ejus, sed sumus opera ejus. Dicite vobis, Si Deus necessitate passus est, et

evadere aliter non potuit, nisi partis suæ pateretur detrimentum; quis aliquando poterit de talibus necessitatibus liberari? Aut quis erit qui protegatur a Deo non valente se ipsum protegere? Aut quando me de hac necessitate captivitatis poterit liberare, qui me in integris regnis custodire non potuit? Non enim peccantem me inde dimisit, sed ad peccata ipsa¹ me misit. Aut quando mihi in alienis miserabiliter constituto prodesse poterit, qui ut sibi prodesset, me ad tantam perniciem dedit, ne pugnaret. Si incorruptibilis est ipse Deus, quid ei factura erat illa mali natura, si nollet cum illa pugnare, ne nunc ego sic cruciarer? Aut quæ ista injustitia, ut ad globum damner, cum ille ut modo aliquantulum securus sit, ego hæc tanta sustineam? Certe quoniam et ego sum quod ipse, quoniam pars ejus sum, nullo in regnis ejus insignibus indigente aut infirmo constituto, vicibus istam miseriam patiamur, ut et ego aliquantulum requiescam, et regna illa sine periculo possint esse pacata. Quanquam timendum sit ne ista natura mali nec in globo ipso inclusa custodiri possit. Si enim incorrupta regna corruptit, et inviolatam Dei substantiam violavit; quomodo pars illa lucis, hoc est, animæ peccatrices, quæ vitiatæ globo custodiendo infinguntur infirmæ ac debiles, quomodo non absorbentur ab ea, ut iterum regna illa divina nullo jam valente obsistere tota conturbet? Quis enim jam audeat procedere ad bellum, quando cum illa parte quæ processerat tam inique actum est, ut pro ejus requie sui cives² ad sempiternam globi custodiam damnarentur? Aut si non potest percurrere globum, ut ad lucidum illud tectorium damnatarum animarum perveniat, quid opus eam est contegi divinatorum damnatione membrorum? Si autem potest percurrere globum, quis ei resistet saucius, qui integros sauciavit! Absit tam gravis et tam abominanda blasphemiam. Nolite istam iniquitatem ad aures vestras admittite: nolite tali negotio mortifero vos implicare. Fugite Manichæum, et ad veritatis catholicæ ubera toto desiderio convolate.

¹ Cisterciensis Ms., *ipse*.

² Item codex, *ut ejus requie succines ad sempiternam*, etc. Alii Mss., *ut ejus requie nulli sui cives*.

ADMONITIO IN COMMONITORIUM SUBSEQUENS.

Sub Augustini nomine vulgatum est in Appendice ad decimum tomum operum S. Augustini editionis perfectæ anno 1586. Circa idem tempus fuit etiam procurante Baronio in tomi quinti Annalium Ecclesiasticorum Appendice publicatum ex vetere codice Gervasiani collegii Parisiensis. Nunc demum profudit recognitum diligentius ad exemplar quod in Bibliotheca reginæ Christianæ asservatur, nec non ad Prosperij rufusdam ex Manichæis conversi Anathematis, quos edidit Sirmundus in tomo primo Conciliorum Gallie.

COMMONITORIUM

VULGO

SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI ECCLESIE CATHOLICÆ,

QUOMODO SIT AGENDUM CUM MANICHÆIS QUI CONVERTUNTUR.

Cum Manichæi, qui convertuntur, et quos poenitet hujus nefandissimi erroris, anathemaverint eandem hæresim secundum formam infra scriptam, libellumque dederit unusquisque eorum confessionis et poenitentiae suæ atque anathematis eorum, petens in Ec-

clesiæ vel catechumeni, vel poenitentis locum; si libellus ejus episcopo placuerit, eumque susceperit, det ei epistolam cum die et consule, ut neque de superiore tempore aliquam molestiam, vel publicis legibus, vel disciplina ecclesiastica patiat. Et post ipsum

diem, si aliquibus iudiciis manichæus apparerit, sentiat justitiæ severitatem, quæ talibus adhibenda est: id est, ut ab ejus consortio, vel amicitia, vel quacumque societate Christiani se abstineant, secundum apostolicam disciplinam¹ (Tit. iii, 10). Commendentur autem, qui epistolas ab episcopo acceperint, religionis catholicis vicinis, vel cohabitatoribus suis, sive clericis, sive laicis, per quorum erga se curam frequentant ad audientiam sermonis Dei², et quorum testimonio possint innotescere: nec facile admittantur ad Baptismum, si catechumeni sunt, nec ad reconciliationem, si pœnitentiæ locum acceperunt, nisi periculo mortis urgente, vel si eos aliquanto tempore probatos esse cognoverit episcopus, per eorum testimonium, quibus fuerint commendati.

Forma ergo secundum quam debent hanc hæresim, qui corriguntur, anathemare, ista est:

I. — Qui credit duas esse naturas, diversis principis existentes, unam bonam quod est Deus, alteram malam quam non creavit Deus, habentem principes suos et mala sua quæ non creavit Deus, anathema sit.

II. — Qui credit duas naturas bellum inter se gessisse, et partem naturæ Dei in eodem bello principibus tenebrarum et omnibus gentibus ad malam naturam pertinentibus fuisse permixtam, et ab eis teneri colligatam³, oppressam, inquinatam, quod et credi facit naturam Dei esse mutabilem et coinquabilem, anathema sit.

III. — Qui credit partem Dei ligatam et inquinatam teneri in dæmonibus, et in omnibus animalibus, fructumque⁴ generibus, et per escas Manichæorum Electorum solvi atque purgari, ut credatur pars Dei polluta teneri in cucumeribus, et melonibus, et radicibus, et porris, et quibusque vilissimis herbulis, et ei subveniri cum ab Electis Manichæorum ista comeduntur, anathema sit.

IV. — Qui credit hominem primum, qui est appellatus Adam, non a Deo factum, sed a principibus tenebrarum genitum, ut pars Dei, quæ in eorum membris captiva tenebatur, copiosius et abundantius in terra teneretur, et isto modo creatum, cum masculi et feminæ principes tenebrarum concubuisset, et fetus suos majori principi tenebrarum dedissent, et ille omnes comedisset, et cum sua conjugè concubisset, atque ita ex illa Adam generasset, ligans in illo magnam partem Dei, quæ ligata fuerat in omnibus fetibus principum tenebrarum, quos ei manducandos dederunt, anathema sit.

V. — Qui credit principes tenebrarum ligatos esse in cœlo habentes in se colligatam in angustiis atque angoribus vitalem substantiam, hoc est partem Dei, et eo modo liberari de membris eorum, cum beatus Pater, qui lucidas naves habet diversoria et habitacula, id est solem et lunam, virtutes suas transfiguratur in feminas pulchras quas opponit concupiscendas masculis principibus tenebrarum, et in ma-

¹ Alias, auctoritatem.
² Alias, erga se securam frequenter audientium sermonis Dei.

³ Alias legitur, et ab eis tenebris colligatam.
⁴ Alias, fructumque.

sculos pulchros quos opponit concupiscendos feminis principibus tenebrarum, ut per ipsam concupiscenciam solvatur ex eis vitalis substantia, id est pars Dei, et ex eorum membris liberata purgetur, anathema sit.

VI. — Qui credit partem Dei, quæ de commixtionis gentis tenebrarum non potuerit liberari atque purgari, damnari et in æternum affligi horribili globo, ubi includitur gens tenebrarum, anathema sit.

VII. — Qui credit legem, quæ data est per Moysen, non esse a bono¹ et vero Deo datam, nec Spiritu Dei boni et veri locutus Prophetas qui fuerunt in populo Israel, et in canone Scripturarum divinarum habentur apud catholicam Ecclesiam, anathema sit.

VIII. — Qui credit non habuisse veram carnem Filium Dei Dominum Jesum Christum, neque natum esse de virgine Maria, neque veram mortem fuisse perpassum, et a mortuis resurrexisse², sed tantummodo spiritum fuisse sine carne, sic autem apparere voluisse, ut caro putaretur, quæ non erat, atque hoc modo contradicit Evangelio, ubi legitur Domino ipso dicente, *Videte manus meas et pedes meos; palpate et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39): qui ergo sic constitetur Christum Deum, ut verum et integrum etiam hominem neget, anathema sit.

IX. — Qui credit Manem sive Manichæum, qui supra scripta omnia, quæ anathemate et damnatione sunt digna, prædicavit et docuit, Spiritum sanctum habuisse paraclætum, cum ea omnia docere non potuerit Spiritus veritatis, sed spiritus falsitatis, anathema sit.

X. — Et præcipue ipse Manes sive Manichæus, qui omnes suprascriptas impietates³ et alias sacrilegas damnabilesque fabulas docuit et conscripsit, et credendas miseris persuasit, intendens spiritibus seductoribus et doctriinis dæmoniorum mendaciloquorum, anathema sit.

Item forma epistolæ quam dat episcopus conversis, ista est:

Quoniam te Manichæorum Auditorem pœnitet fuisse, sicut ipse confessus es, anathema dicens blasphemias et impiissimæ atque immundissimæ hæresi eorum, ex qua te non nisi fides catholica salvum facit: habebis hanc epistolam adversus eos, qui tibi temporis præteriti errorem, quantum ad istam nefariam pertinet sectam, obijciendum putaverint, quæ scripta est die illo et consule illo.

Electis vero eorum, qui se converti dicunt ad catholicam fidem, etiamsi et ipsi secundum superiorem firmitatem eandem hæresim anathemaverint, non facile dandæ sunt litteræ: sed cum Dei servis esse debeant, sive clericis, sive laicis in monasterio vel xenodochio, donec appareant penitent ipsa superstitione caruisse; et tunc vel baptizentur, si non fuerint baptizati, vel reconcilientur, si pœnitentiæ locum acceperint: nec acceptis cito litteris, loca in quibus fuerant commendati, deserant.

¹ Alias, ab uno.

² Alias, revivisse.

³ Alias, qui omnes spiritus impietatis.

ADMONITIO IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

Pronuntiavit olim Erasmus, non esse probabile hunc dialogum esse Augustini, cujus non meminit in libris Retractionum. Nam *Actis ecclesiasticis*, inquit, solet addi locus, interdum etiam quid fecerit qui proponit, aut qui respondet. Ad hæc, non solent Ariani tam facile concedere in disputando, quam hic facit Felicianus. Præterea densior est Augustinus in citandis Scripturis, quam hic est. Notat postremo Erasmus phrascos dissonantiam, et concludit eruditum aliquem exercendi ingenii gratia flexisse dialogum; quod factum et ab Hieronymo videmus. Dissimulata vero hæc Erasmi censura, Lovanienses librum hunc excidi curarunt inter genuina opera ei

cum nomine Augustini, quia videlicet ipsius esse agnoscit Beda vulgatus in Paulum ad I Cor. 1, et Lanfrancus in opere contra Berengarium: quibus adjungi potest Alcuinus, lib. 1 contra Elipantum, et Petrus Lombardus in 3 Sent. dist. 21, cap. *Sicut*; et dist. 22, cap. *Et utique*. Sed quod ad Bedam, certe Bedae veri collectio in Paulum, quam in bibliotheca Germanensi habemus nondum vulgatam, caret prorsus eo loco libri hujus qui in collectione vulgata, cujus auctorem esse Florum sæpe notavimus, citatur tanquam Augustini. Nihil autem mirum quod Augustini creditus est liber, ejus revera nomine in vetustissimis codicibus prænotatus, et forte ipsi a vero illius auctore certis de causis suppositus. Id scilicet a Vigilio Tapsensi factitatum observavimus admonitione in Altercationem cum Pascentio, in Appendice tomi secundi. Hunc eundem Vigilium subsequentis cum Feliciano Altercationis auctorem detexit demonstravitque Petrus Franciscus Chiffletius, non solum ob similitudinem stili cum indubitatis Vigilii contra Eutychem libris, sed etiam quia in Divionensi Abbatiae codice antiquo (quem quidem ante annos circiter octingentos scriptum putamus) Vigilii nomen præfert. Vigilium ipse in præfatione librorum contra Varimadum, digestos a se in unum corpus de Unitate Trinitatis libellos memorat, ubi adversarii propositionibus, non testimoniorum auctoritate, sed rustico, ut ait, sermone, id est, quasi sacrarum litterarum rudis respondebat. Cæterum Optati nomen, cui directus liber notatur in editis, abest a Divionensi codice et ab aliis melioris notæ. In quibusdam tamen Mss. et titulus habet *De Unitate Trinitatis ad Optatum*; et præfatio *Extorsisti mihi, dilectissime fili Optate*.

CONTRA FELICIANUM

ARIANUM

DE UNITATE TRINITATIS

LIBER UNUS, VIGILIO RESTITUTUS.

•••••

CAPUT PRIMUM. — Extorsisti mihi, dilectissime fili, ut de unitate Trinitatis, quæ perfectus Deus semper ac summus est, officii non immemor sacerdotis, aliquid scriberem; idque a me, cum propriæ infirmitatis consociis sæpius excusarem, multis modis exegisti; asserens communis fidei rationem, et religiosis accipere, et sacerdotes debere fidelibus non negare; ne aut illi dum non accipiunt, incipiant ab infidelibus facile decipi, aut ab his cum desiderata non tribuunt, coelestis thesaurus Christi membris non expendi, sed in terra quodam modo sterilis peritiæ videatur abscondi. Itaque victum me fateor probabilibus causis, ne inermes tradere videar obsistentibus malis, dum adversus infideles non instruunt munimine veritatis. Verum quia in hujusmodi questionibus quædam obscritas continua oratione frequenter incurritur, idcirco id mihi visum est, ut eum sermonem qui inter me et Felicianum nuper est habitus, prænotatis propter personarum discretionem principalibus nominum litteris, præsentis libelli brevitate complecterer.

CAPUT II. — Nam cum ante hos dies pariter sederemus, tum ille: Inter alia, inquit, quæ me in vestris disputationibus frequenter offendunt, nihil deterior puto, quam quod sic præcepta fidei rudibus traditis, ut non de intelligendarum rerum ratione, sed potius de quadam testimoniorum ostentatione colloquentibus præscribatis. Quod ut non dicam vafrum, interim quam rusticum sit nullus ignorat. Primum quod si is qui edocetur libris jam credidit, obtemperat iste, non repugnat: alioquin non magis tibi quam iisdem testimoniis quæ pro affirmato ingeruntur, necesse est contradicat. Et ideo melior mihi ad docendum videtur hæc via, qua primum fidei ratio sine testimoniis redditur: post ratione convicto, iter illud Scripturis respondentibus expolitur. Et non immerito: si enim testimonia hæc eo probantur, quod ratione non careant, potest per se illa sufficere, quæ etiam hæc non nisi per se ipsam videtur astruere. Sin contra, quis potest irrationabilibus testimoniis, licet illa divina fingantur, rationabilis fidei colla submittere? Et illam quidem disputandi viam, fateor, in aliis tollerarem, quos imperitiæ necessitas, quia per se stare

non queunt, cogit ad aliena confugere: in te vero idcirco nullo modo prorsus ista perpetior, quia eloquentiam pariter cum scientia fidei tibi video non deesse.

Tum ego: Non usque adeo, inquam, me duci potes laudibus meis, ut injuriam faciam præcedentibus sanctis. Nec præsumam unquam in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi (I Cor. 1, 17. *Videatur Beda vulgatus in eundem locum*): sed Scripturarum auctoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo quam tumori. Sed melius, inquis, ratione quis quam testimoniis edocetur. Quid ergo? quam rationem afferre potes, si partum prædicas virginis, si redditos oculos non negas cæcis, si sepultos redisse ostendis a mortuis? Si ergo horum et incomprehensibilis ratio, et veritas prompta est; facilius in negotiis fidei testimoniis creditur, quam ratio vestigatur. Verum quia non nimis inconsequenter duo ista discernis, cum ratione præmissa etiam testimonia non omittis: idcirco in hac disputatione id me fateor secuturum, quod ipse probaveris.

CAPUT III. — FELICIANUS: Ergo, inquit, quoniam otiosi sumus, ad homousii vestri questionem, de quo non inter nos tantum, sed etiam inter majores nostros plerumque tractatum est, veniamus. Et ne longius evagetur oratio, ipse jam, ut soles, personam proponentis assume, et a nobis rationem nostræ fidei, querentibus vicissim redditurus, inquire.

Tum ego: Dic mihi, inquam, verumne sit quod te audio dicere, Patri homousion non esse penitus Filium?

FELICIANUS: Verum est, nec persuaderi mihi potest id ingenitum esse quod genitum, ne eundem Patrem videar prædicare quem Filium.

AUGUSTINUS: Non ita est: nam ne mihi quidem istud in animo est, eundem ingenitum esse quem genitum; sed id potius ingenitum esse quod genitum.

FEL. Et quomodo non eundem ingenitum dicis esse quem genitum, si utrumque unum putas esse, non alterum?